

I. L E V É L.

*Költ Komáromban Mind Szent Havónak
3. Napján.*

A' Könyv-Írókhoz.

Az Írónak hívatála nemes, 's az ő munkásságának tizkalmá igen nagy. Az ő idejebéliek 's a' következő maradék egyformán tanulnak tőle, 's a' meszfze lakó népek figyelmeznak szavára. A' ki a' természetől felléges tálentomokat vett, de Királyi páltzát nem nyert; az ő író-tollával a' Lelkeknek Országokat igazgatja az. A' Királyokat meg-tanítja jól uralkodni; a' Törvény-tévőnek finór-mértéket nyújt, melly fzerént bóldogokká teheti a' nemzetfégeket; segíti a' bóltseket a' tévelygéseknék kí-szaggatásokban, fel-gerjeszti szízünkben a' széplégnek érzését, melly mind Lelkeinket meg-nemesíti; mind pedig az egész Világot körülöttünk gyönyörűbbé téfzi. — Melly természeti tehát a' tizftelet, mellyet az emberi nemzetfégnék ezen hűféges Vezéreinek fizetnek a' háládatos Lelkek!! Ezek között a' tizfteletet érdemlő Írók között pedig, méltán fő póltzra helyheztettethetnek

A 2

a' nagy

a' nagy Poéták, a' kik meg-hódolják 's tsak nem markokba szorítják az érző szíveket. —

Cámpe Úr, a' ki külömben fok hasznos munkáiért dítseretet érdemel, *az Ifjúság számára öszve-szedegettetett Utazók'* le-írásának 2-dik Részében a' 45 Levélen azt mondja, hogy „ A' sernek 's a' kerekkes rokkának „ fel-találói nagyobb ditsösséget érdemelnek, mint a' leg-nagyobb Poéták, no- „ ha, ezek tsak nem Isteneknek tartattatnak „ mikor amazok el-felejtettek: “ Az oka ez, mert amazok hasznos élet' nemére tanították az embereket, ezek pedig tsak múltólág gyönyörködtetik az ő képzelődéseket. — Sajnállani lehet, hogy valamint hajdan *Le Clerc* és *Rigogoli*, úgy *Cámpe Úr* is a' Poéist annyira meg-alázza. Ezen mondásban két hiba vagyon. Az első az, hogy *Cámpe Úr* a' hasznost a' gyönyörködtetőnek ellenébe tézsi, holott ezek szoros egygyesfégben vagynak egymással, 's nehéz megmutatni a' határt, melly egygyiket a' másiktól el-választja.

A' második hiba az, hogy *Cámpe Úr* a' Poéist' tzelját és természetét el-tévefzti. — Úgy látszik nékem, azt mondja a' bölts *Wieland*, hogy inkább Kalmárokhoz, mint sem *Philosophusokhoz* illik az, mikor a' gyönyörködtetőt a' hasznosnak ellenébe téfzik; szóllok az olyan gyönyörködtetőről, melly

melly sem a' törvényeket, sem a' virtusnak nemes érzését meg nem férti.

Ezt előre fel-tévén: a' *Hafznos*, a' mennyiben az a' gyönyörködtetőnek és szépnek ellenébe tétetik, köz velünk és az ok-talan-állatokkal, és mikor csak azt szeretjük, nem tselekezzünk egyebet, hanem a' mit a' vad-szamar is tud, és tselekezik is. A' hafznos dolognak betse függ annak nagyobb vagy kisebb szükséges vóltától. A' mennyiben valamely dolog az emberi nemzetnek fel-tartására szükséges, annyiban jó az; de azért nem lehet annak valamely rend-kívül való betset tulajdonítani. Innen van, hogy a' szükséges dolgot is nem magáért, hanem azokért a' hafznokért szeretjük, a' mellyeket abból húzunk. A' szépet pedig szeretjük a' mi természetünknek az ok-talan-állatoké felett való belső nemességéből, és felsőségéből: mert minden állatok felett egyedül az ember érzi 's tapasztalhatja mi legyen a' jó rend, a' szépség, és a' kellemetesség. Innen következik az, hogy annál nagyobb tökéletességre megy az ember, mennél szélesebben terjed-ki benne a' szépnek szerete-tete, és mennél tökéletesebben, tsupa érzés által, annak különböző grádusait megkülömböztetheti. Az életnek nemében, az erköltsökben 's mesterlégekben való szépség az, a' mi a' ki-pallérozott embereket a' vad-em-

berektől meg-külömbözteti. Minden tiszte-
 tességes mesterfégeket, tudományokat, még
 a' lérnek főzését 's a' kerekas rokkának fel-
 találását is, a' szépnek belénk óltatott fze-
 retetének lehet köszönnünk: úgy hogy még
 azok attól a' tökéletességtől, mellyre Eu-
 rópában jutottak, felette távol vólnának,
 ha azok tsupán tsak a' szükségésnek 's haf-
 nosnak szoros határai közzé szorítottak vólna.
 — Mitsodák mind azok a' grádusok, azt kér-
 di ez az elmés Bölts, mellyeken az ember
 lassanként a' tökéletességnek póltzára
 fel-emeli magát? Nem egyebek, hanem
szépítések. A' mi szükségéinknek, élel-
 münk' módjának, öltözetünknek, lakozá-
 sunknak, elménknek, szívünknek, hajlan-
 dóságunknak, indulatinknak, nyelvünknek,
 szokásinknak 's erköltseinknek szépítéseik.
 — Mitsoda nagy külömbbfég vagyon egy
 Hottentot' kunyhója, és a' Versáliai palota
 között? Egy vad-embernek tsónakja, 's
 110. ágyúkkal meg-rakatott hadakozó hajó
 között; egy Otaiti falutska, és London kö-
 zött? az Áfrikai 's Ámerikai vad-embe-
 reknek nyelvek, és a' Milton' és Voltaire'
 nyelve között? Melly fok meg-számlálha-
 tatlan grádusain mentek-által ezek a' *szépi-
 tésnek*, míg erre a' tökéletességre mehet-
 tek. Ha tehát mind az, valami az embert,
 és az ő állapotját tökéletesíti, meg-érdem-
 li,

li, hogy hasznosnak neveztessek: mitsoda fundamentomon merik némellyek a' szépet a' hasznosnak ellenébe szegezni, 's azt ez alatt olly igen meg-alázni? Valóféggal a' szépnak 's hasznosnak határait igen nehéz egymástól ki-választani. Az ő atyafifágok olly szoros, hogy minden *hasznost szépnak*, és minden *szépet hasznosnak* lehet nevezni. Igaz az, hogy az embereknek leg-először is élelmekről kell gondolkozni, 's helyesen tselekefzi Cámpe Úr is, hogy ezen gazdálkodó Századnak politicája szerént, a' mesterfégeknek virágoztatásokra ferkentgeti az embereket; de azért nem kívánhatja, hogy azok a' nemesebb elméjű emberek, a' kik már hasznossal és szükféggessel bírnak, az Iliás' és Messiás' Írójit, a' kerekas-rokkának fel-találójánál feljebb ne betsüljék.

De 2-szor, a' Poéfnak tzeljáról is nem éppen helyes ítéletet láttatik magának formálni Cámpe Úr, a' mikor azt mondja: hogy az a' képzelődesnek tsak múlólág való gyönyörködtetése. Úgy látszik, hogy maga-Cámpe Úr sem így gondolkozott akkor, mikor sok verseket maga öfve-szedetett, hogy azok a' gyermekeknek könyv-tárjaik legyenek. Halljuk-még, mint ítéel a' Poéfnról a' nagy *Sultzer*, a' szép mesterfégekről írt munkájának első darabjában. „ Ha úgymond igaz az, hogy a' melly

„ szó a' szívből jő , ismét a' szívbe is megy :
 „ úgy a' Poéta mint-egy kezébe szorítja
 „ minden Ólvasójinak szíveket. “ Nem tsak
 az ő gondolati , 's képzelődései , hanem még
 az ő hangja 's ki-fejezésének módja is által-
 hatja szíveinket. Hányszor esik-meg , hogy
 a' melly igazságokat minden meg-illetődés
 nélkül füleink mellett el-botsátottunk , ezek
 a' Poéfisnek édes hangja által , mélyen bé-nyo-
 mattatnak a' mi lelkünkbe. Mikor a' Poéta a'
 szerentsétlenségnek kegyetlen tsapásait érzi ;
 mi is érezzük azokat. Mikor maga állha-
 tatos a' nyomorúságokban ; minket is erővel
 fegyverkeztet-fel. Mikor az egyenességnek
 's Isteni-félelemnek tüzével buzog ; minket
 is fel-melegít a' maga buzgótságának sebes
 lángjaival. Mikor maga bátran megy a' ha-
 lálra , mi bennünk is el-aluszik az élet eránt
 való szerelem. Ekképpen uralkodik a' Poé-
 fis az embereknek szíveken. Ez az oka ,
 hogy a' régi Görögök öszve-kötötték azt a'
 Vallással , és az Ország' igazgatásával. A'
 régi Törvény-tévők vagy magok Poéták
 voltak , vagy a' Poéták által tették kedve-
 sebbekké Törvényeiket. A' Zsidóknál ma-
 gok a' Próféták , főt a' Királyok is Poéták
 voltak. Tudni való melly nagy. betsüle-
 tet 's fő rangot nyertek a' Celtáknál a' Bár-
 dák , vagy Poéták , kik közönségcsen a' Nép-
 nek Doctorinak tartattattanak. De ma inkább
 ból-

bóldogítják a' Királyok 's Fejedelmek az olyan mesterfégeket, mellyek a' népnek gazdagfágát öregbítik; meg-útálják ezt az Isteni mesterféget, melly bé-tölti az elmét szép képzelődésekkel, 's a' szívet nemes érzésekkel, mellyekből származik a' léleknek egélsége 's ereje. Halhatatlanfágot érdemel méltán az olyan Poéta, a' ki noha senki reá nem bízta is, 's bár semmi nem kötelezheti is, még is az ő lelkében lakozó Mennyei tüzzel értelmünket világosítja, szívünket melegíti, hogy a' virtusnak titkos szépségét érezhessük és azt állhatatos örömmel gyakoroljuk. Áldott légyen örökké az olyan Poéta, a' ki bár ha az ő idejebéliek az ő szép mesterfégét nem betsülik is, még is kéz a' Vallásnak 's a' jól-tévő virtusoknak a' sziveket meg-nyitni, indulatinkat nemesíteni, 's bennünket a' vétkektől oltalmazni. Áldott légyen az olyan Poéta, a' ki a' gúnyolásnak korbátsával meg-ostorozza a' vakmerő bünt, mellyet más Törvény-székek nem büntetnek-meg; a' ki fír a' firokkal, örül az örülökkel, és a' mi életünket ezerfzerte gyönyörűségesebbé téfzi. Alig lehet olly napot gondolni, mellyben ne találhatnának Európában, a' kik olvasván Miltonnak Sakespeareának 's más halhatatlan Poétáknak munkáikat, áldást ne kívánnának holtok után is azoknak hideg hamvaikra.

IV. Henrik Frantzia Király, Jvry mellett nyert győzödelme után, tsak hamar minden költségéből ki-költözött, ugy hogy a' Helvétus Katonák, kiknek zsoldjokat ki nem fizethette, többé alatta szolgálni nem akartak. Illyen nagy szorongattatásában azt kérdi egy hűséges Tisztjétől: miképpen lehetne magokon segíteni, és hol lehetne hirtelen pénzt találni? A' Tiszt azt felelte, hogy Meulanban, melly Jvryhez közel esett, van egy kegyes Afzszonyfág, a' kit ő jól esmér, 's reményli hogy az pénzel szolgálhatna. A' Király azt mondja neki, hogy menjen el és próbálja-meg, de mikor indulni akar, hír adással legyen. A' Tiszt estve-fele bé-megy a' Királyhoz, 's mondja, hogy már induló félben vagyok. A' Király azt mondja a' Tisztnek, hogy maga is el-megy vele de úgy, hogy ötet sem szóval sem semmi jel által ki ne jelentse. Alig érnek a' házhoz, mikor Madame le Clerc meg-esmeri a' Tisztet, 's egész szívének ki-töltésével örvendez a' győzödelmen. Tudakozódik a' Királyról, 's kívánja hogy az ISTEN azt a' jó Királyt minden igyekezetében boldogítsa. A' Tiszt meg-felel rövideden minden kérdésére, 's végre azt mondja, hogy a' Király nagy szorongattatások közt van, mert minden pénze el-fogyott 's katonái széllyel akarnak oszolni, minthogy zsoldjokat ki-

nem

nem fizetheti. Lehetséges é, így szoll az Afzfzonyfág, hogy a' mi Királyunk ilyen szükfégre jutott volna? de ha egyéb bajotok nintsen, könnyü azon segíteni; 's azon hirte- len bé-megy egy oldal-fzobába, 's ki hoz egy nagy zsatskó arany-pénzt, le-veti az afztra 's így szoll: menjetek úgymond, vi- gyétek el annak a' jó Királynak ezt a' Sum- ma pénzt, 's mondjátok-meg, hogy ezután is úgy uralkodjon, hogy minden Jobbágyi, ne tsak pénzeket, hanem életeket is készek legyenek le tenni érette. A' Király, a' ki még mind ez ideig tsak hallgatott, nem tit- kolhatta már tovább belső meg-indulását, és fzeimeiböl ki-hulló könyveit, 's így szöll az Afzfzonymnak: Nemes szívü Afzfzony! nem szükfég hogy egy lépést is tegyen, hogy a' Királynak ezeket meg-jelentse, mert mind ezeket a' maga füleivel hallot- ta. Az Afzfzony el-tsudákozván 's el- rémülvén térdre esik — szöllna, de nem szöllhat. — A' Király fel-emeli ötet, 's tsak nem könyveivel áztatja. — Emlé- kezzetek-meg rola, így szöll a' Király aka- dozva — hogy jó Királyotok van. Ezek a' szók fel-lesznek írva szivemben, 's meg-mu- tatom, hogy minden Jobbágyaimnak édes Atyjok lészek. Ezzel el-indúlnak, 's hajnalban a' Táborhoz érvén, lármát veretnek. *Nem az ellenség jön, felel Henrik, hanem a' ts Királ-*

Király.

Kirdlyotok, a' ki pénzt hoz néktek. Éljen a' Kiraly, kiáltoznak a' Svajtzerek; készek vagyunk élni 's halni értte. Annyira megszerették ötet minden Katonái újra ezen tselekedetéért; hogy azután tűzön vízen keresztül mentek értte, és minden lépéseit győzödelem követte.

Minekutánna IVdik Henrik a' Pártosokat szélyelverte, 's Párist birtokába ejtette; egyszer mikor minden fő Ministereit 's Tisztjeit bé gyűlytötte, el-hivatta Madam *le Clercet* is, 's haládatos szókkal el-beszélte előtök, hogy utolsó győzödelmit ennek az Afszornak közföni. Azért is parantsolom, így szöll Tisztjeinek, hogy ennek a' nagy lelkü Afszornak pénztét interesével egygyütt fizetsétek vizsgálja; azon kívül Nemes levelet készítsetek néki. Óh Uram Király! felel az Afszorny, nagyobb nékem minden interesnél az a' gyönyörűség, mellyet érez az én szivem azon, hogy én az én Királyomat fel-segíthettem az ő szükségében. Hadd haljak meg ezzel a' gyönyörűséggel, a' mellytől meg fosztana engem' az én Királyom, ha a' pénzemnek interesét ki fizettetné. — Nem is vett el teljességgel semmi interest, hanem tsak pénztét, és a' Nemeslevélet, mellyel él még ma is Frantzia Országban a' le Clerc Familia, melly a' következendő idökben nagy embereket szült.

Be

Be boldog Király, a' ki ilyen Jobbágyo-
kon uralkodik! De boldog Ország, a' ki
ilyen Fejedelemtől igazgattatik! ! *Lasd*
Deutches Magazin 2. Band.

A' Találós Mese vólt *Pénz*; a' Rej-
tett Szó *Kép*.

Találós Mese.

Hát azt mond-meg én mi vagyok;
Kerek kiseded képem van,
Az örökség jele vagyok;
Forgok én fok titkokban.

Bennem fok szív gyönyörködik,
Arany' 's gyöngyel ruháznak;
Sok Tízt vélem ékeskedik,
El-is küldnek egy másnak.

Vendégségben jelen vagyok,
Tántzra-is el-emelnek;
Templomban-is betsben vagyok,
Engem ott-is tisztelnek.

Fejér György Pozs. Nev. Pap.

Rejtett Szó.

Három lábon járok, 's nehezen is mászok,
Meg-fognak ha lehet engem' a' Halásfok,
Ha

Ha Délre útaok, Északra néz szemem,
 A' Királyoknál is meg-van az érdemem.
 Viszsa felé nevem mindent meg-háborít,
 Két lábam mindlyukaszt, mind szúr, mind
 szomorít.
 A' szabók' tzimerét magammal hordozom,
 Hol meg-telek, hidd-el, hol meg-fogyat-
 kozom.

Sokszor meg esett az minden Ország-
 ban, hogy el teméttetek az emberek, mi
 nek előtte valósággal meg haltak volna. —
 Meg lehet az, hogy valakinek teste egészen
 meg hidegszik, vére' folyása meg áll, lé-
 lekzetet nem vesz', 's tagjai meg mereved-
 nek; de azért még is benne van a' lélek,
 és a' feljebb említett jeleket nem a' halál,
 hanem tsak a' hosszszas ájulás tselekefzi,
 mellyben meg szünik a' vérnek folyása. —
 A' vízbe fúltn, bűdös gőzöktől meg fojta-
 tott, menykötől meg üttetett, 's meg fagyott
 embereket, tsak el ájúltaknak, nem pedig
 holtaknak kell tartani mind addig, vala-
 meddig a' szoros próba meg nem mutatja,
 hogy valósággal meg hóltak. Miképpen
 kelljen pedig, és lehessen azokat az életre
 vissza hozni, máskor le íratatják; most
 álljunk, tsak a' rendes halálról — Nin-
 tsen semmi bizonyosabb meg esmértető jele
 a'

a' valóságos holttnak, mint a' rothadásnak szaga, mellyet rend szerént szoktak követni a' száznak tajtékezása, és a' testen ki ütökék széplők — — A' kik azért a' haldokló betegeknek magok nem akarnak gyilkosaik lenni, e' következendőket tselekedjék.

1. Meg ne engedjék, hogy halotjok el temettefsék mind addig, valamíg a' rothadásnak szaga nem érzik rajta.

2. Mikor a' beteg haldoklik, vagy már holttnak látzik, nem kell a' párnát vagy vánkost ki rántani feje alól; mert fokakat éppen az öl meg, hogy a' vét nagy erővel rohan a' le tsüggedtt före.

3. Még mikor úgy tetszik is, hogy valósággal meg hólt a' beteg, még az után is 3, vagy 4, óráig a' meleg ágyából nem kell ki mozdítani, 's kivált télen hidegre vinni.

4. Ha ez idő alatt az órrá meg hegyesedik, szemei bé esnek, fülei meg hidegednek, színe meg feketedik vagy fargúl, akkor meg lehet mosni, 's szalmára ki lehet teríteni, míg a' belső forrás 's rothadás el érkezik —

5. Ha az ábrázatja keveset változott, Doktort kell hívatni, 's meg kell próbáltatni, ha nem lehetne e' az életre visszahozni? Ha minden próba haszontalan, még is a' feljebb le irtt jelt meg kell várni; minek előtte el temettetnék — Felső Orv. szá-

fzá-

szágokon fok Városokban, nevezetesen Genevában egy embert sem szabad addig eltemetni, míg az orvos meg nem nézi. — A' ki elébb el temetné, gyanúsá tenné magát a' felől, hogy ő étette meg — Jó volna ezt mindenütt fel állítani. —

6. Minthogy ez az apróbb helységekben 's falukban nem lehet: jó volna olyan helyeken a' Koporsót tsináló asztalosokat, 's a' testet meg mosó vén aszfonyokat arra meg tanítani, mitsoda jelekből esmérhessék meg, van e' még élet a' testben, 's meg holt e' valósággal? —

7. Minthogy szörnyű dolog tsak képzelni is, mitsoda kínra, nyughatatlanságra jut az a' nyomorúlt ember, a' kit elevenen temetnek el, 's mint kell annak küfzködni a' rémítő kétségbe eséssel: jó volna még a' sír szájánál is a' koporsónak fedelét fel venni 's a' holtat meg nézni. — Ezt tsak a' dögleletes és ragadós nyavalyákban lehetne el múlatni. — —

(A' többit máskor.)

